

Strandängsfåglar längs nedre Helgeån i Kristianstads Vattenrike 2012 – kort rapport

Text: Hans Cronert

Hur mår egentligen strandängsfåglarna i Kristianstads Vattenrike? Något entydigt svar finns inte på denna fråga. Fjölårets inventering visar på att det går ganska bra för änderna, men riktigt uselt för våra vänner vadarna.

foto: Hans Cronert

Isternäset är den strandängslokal som idag hyser de flesta häckande vadare och änder. Den ligger ett stenkast från centrum, betas av nötkreatur och översvämmas regelbundet.

Bakgrund

Efter omfattande restaureringsarbete och intensifierad betes- och slåtterhävd i början av 1990-talet ökade flera av strandängsarterna längs nedre delarna av Helgeån i Kristianstads Vattenrike. Rödspoven hade ökat från bottensiffran 35 par 1987 till inte mindre än 65 par 1997. Tofsvipan visade samma goda resultat. Som exempel kan nämnas Håslövs ängar där antalet par uppgick till 28 under 1991 för att sedan öka till 110-120 under åren kring millennieskiftet.

Nu går flertalet strandängsarter kraftfullt tillbaka och varför detta sker är inte helt klarlagt. Flera anledningar pekats ut och troligtvis är det enstaka eller en kombination av faktorer som bidrar till minskningen. Frågan har diskuterats i olika sammanhang under senare år och vid strandängsvadarkonferensen på naturum Vattenriket våren 2011 presenterades erfarenheter och resultat från sydsvenska och danska strandängar (Lundwall, red. 2011).

Följande anledningar har föreslagits:

- *Successivt minskade arealer våta, öppna, träd- och buskfria gräsmarksmiljöer lämpliga för strandängsfåglar*
- *Allt fler predatorer på ägg och ungar som gynnas i det omkringliggande intensivt brukade odlingslandskapet (ex. vis olika kråkfåglar, rovfåglar, räv och grävling).*
- *Kraftigt betetryck av häckande och rastande grågäss i både betesmarker och slätterängar från tidiga våren och fram över sommaren*
- *Sommaröversvämningen 2007 (som på olika sätt påverkat vegetation, våtor och födotillgång)*
- *Flera torra vårar med begränsade översvämningar under 2000-talet*

Även jakt under flyttning och övervintring, liksom bekymmer på övervintringsområdena har diskuterats som anledning till minskningen. Holländarna har gjort omfattande studier av rödspov och brushane och de menar att jakt och förhållanden under övervintringsområdena inte kan förklara den mycket dramatiska nedgången man sett även där (Hooijmeijer muntl.).

Förekomsten av änder och vadare på Vattenrikets strandängar har redovisats i flera artiklar, framför allt under senare år, då uppföljande inventeringar kunnat göras med regelbundna intervall, såsom 1997 (Cronert och Lindblad 1998), 2003 (Cronert och Lindblad 2004) och 2009 (Cronert 2010). Inventeringen 2012 tidigarelades för att inordnas i den samordnade strandängsinventering som utförts av havs- och inlandsstrandängar i hela södra Sverige.

Omfattning, metoder och väder

Inventeringen omfattade strandängsan-

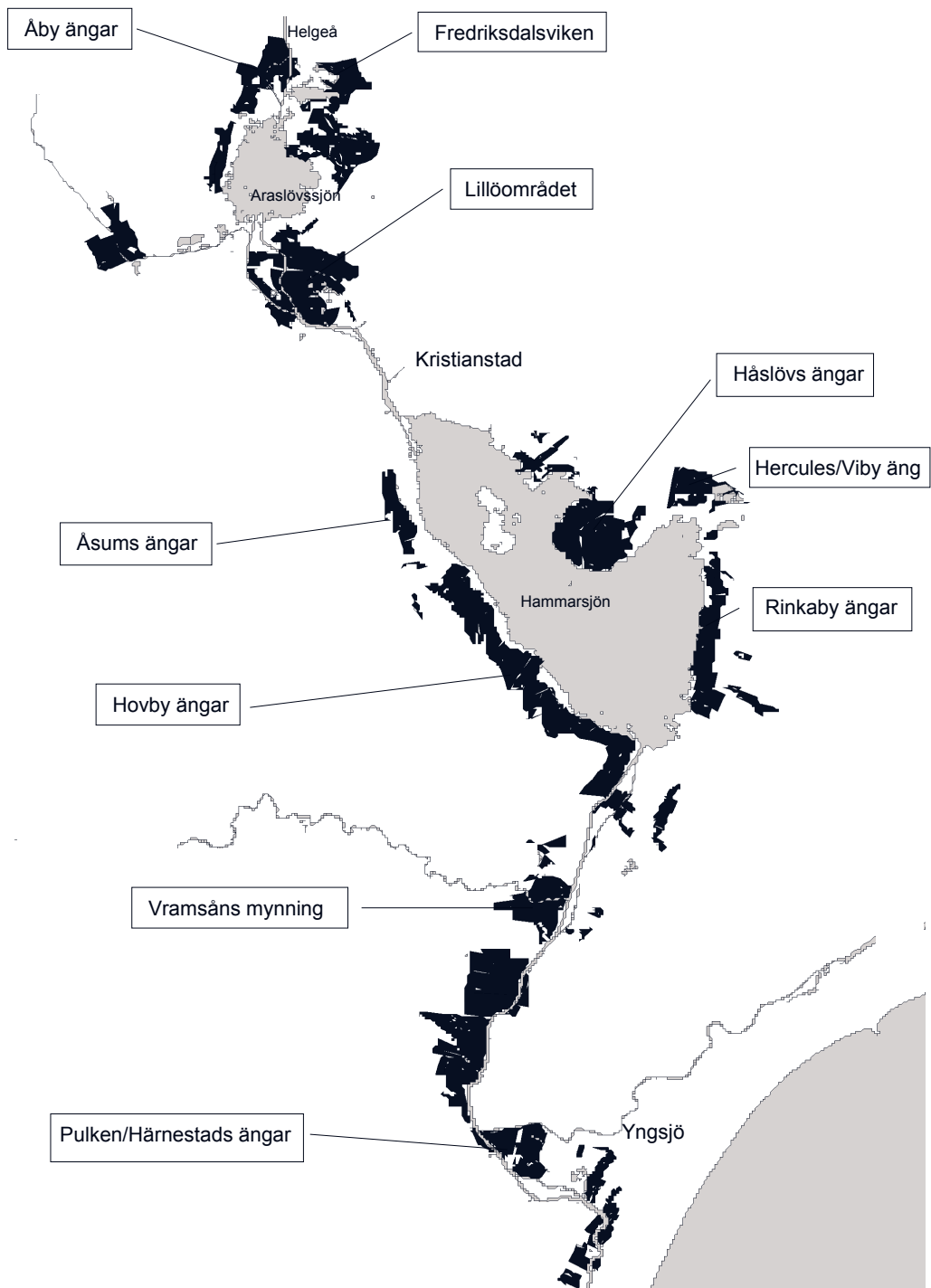
knutna änder och vadare samt gulärta. Inventeringen utfördes av Nils Kjellén (Håslövs ängar och Lillöområdet) och Roine Strandberg (Åby ängar, Fredriksdalsviken, Hercules/Viby äng, Rinkaby- och Horna ängar, Hovby ängar, Vramsåns mynning och Pulken. Samma metod användes som vid tidigare inventeringar (se Cronert 2009). De inventerade områdena redovisas i figur. Inventeringen utfördes på uppdrag och finansierades av Länsstyrelsen i Skåne.

Våren började med goda översvämningförhållanden på ängarna, men avslutades med en lång period med lågt vattenstånd i Helgeån, lite nederbörd och mycket torrt på ängarna.

foto: Hans Cronert

Tofsvipa på en av slätterängarna vid Håslöv.

Figur. Inventerade strandängar 2012 längs nedre Helgeån i Vattenriket

Resultat

I tabell 1 redovisas resultaten för samtliga arter och inventerade strandängar. För tidsperioden 1990-2012 har resultaten slagits samman för sju strandängsområden och redovisas i tabell 2 och 3. I det följande lämnas korta kommentarer för ett urval arter och artgrupper.

Tabell 1. Antal par av olika arter inom de inventerade strandängsområdena 2012

	Åby ängar	Fredriks- dalsviken	Lillö- området	Åsums ängar	Hovby ängar	Rinkaby ängar	Håslövs ängar	Hercules/ Viby äng	Vramsåns myrning	Pulken	Totalt 2012
Kricka		1	6				3			2	12
Snatterand			3								3
Gräsand	1	5	23	2	4	3	7	2	1	2	50
Stjärtand											0
Ärta			1	1	1					1	4
Skedand			13		2					5	20
Strandskata							1				1
Tofsvipa	1	3	41	5	11	1	6		4	8	80
Kärnsnäppa											0
Brushane *			*				*				0
Enkelbeck.	20	5	8	5	12	9	8	2	5	3	77
Rödspov			8				3			1	12
Storspov	2		2	1	8	4	2		3	1	23
Rödbena		2	14	2	6	4	6	2	3	5	44
M strandpip.			1								1
Gulärta	14	14	24	8	37	31	33	10	18	12	201

* Möjligen har enstaka brushona häckat

foto: Hans Cronert

Grägässen tuktar strandängens betes- och slåttermarker hårt under hela vegetationsperioden. I början av maj kommer många kullar upp och betar av gräset, som här vid Åsums ängar.

Änder och vadare visar olika mönster

Mönstret hos strandängens karakteristiska vadare och ändrar skiljer sig åt även om flertalet arter i de båda grupperna minskat. Årtan har långsiktigt gått tillbaka, men legat stabilt på mellan 2 och 4 par efter det extrema toppåret 1997. Skedanden har bortsett från 1997 legat på ca 20 par. Framför allt Isternäset (inom Lillöområdet), men även Pulken sticker ut som goda andlokaler, med 13 respektive 5 par under 2012. Tabell 2.

Tabell 2. Utvecklingen 1990-2012 för simänder inom sju strandängsområden längs nedre Helgeån (Lillöområdet, Åsums ängar, Hovby ängar, Rinkaby ängar, Håslövs ängar, Vramsåns mynning och Pulken).

	1990	1997	2003	2009	2012	Förändring 1990-2012
Årta	8	23	2	3	4	-50%
Skedand	20	38	23	23	20	0%

Strandängsvadarna har gått kraftigt tillbaka

Strandängsvadarna fortsätter sin tillbakagång. Kärrsnäppa och brushane, som under 1990-talet ännu fanns kvar på Håslövs ängar, Hovby ängar och Isternäset, får numera betraktas som helt utgångna, även om någon enstaka brushona kan ha gått till häckning på Håslöv och Isternäset 2012. Tabell 3.

	1990	1997	2003	2009	2012	förändring 1990-2012	förändring 1997-2012	förändring 2009-2012
Tofsvipa	162	336	360	203	76	-53%	-77%	-63%
Kärrsnäppa	6	12	7	1	0	-100%	-100%	-100%
Brushane	35	36	18	5	0	-100%	-100%	-100%
Rödspov	51	63	54	28	12	-76%	-81%	-57%
Storspov	32	44	37	25	21	-34%	-52%	-16%
Rödbena	73	105	84	63	40	-45%	-62%	-37%

Tabell 3. Utvecklingen 1990-2012 för vadare inom sju strandängsområden längs nedre Helgeån (Lillöområdet, Åsums ängar, Hovby ängar, Rinkaby ängar, Håslövs ängar, Vramsåns mynning och Pulken).

Flera vadararter ökade i samband med restaureringsinsatserna i början av 1990-talet och kulminerade vid inventeringen 1997 eller 2003. Rödspoven fanns då med tvåsiffriga antal på Håslövs ängar, Lillöområdet, Hovby ängar och Rinkaby ängar. Arten har gått tillbaka med 80% och är numera utgångna från både Hovby och Rinkaby ängar. På Håslövs ängar fanns

2012 bara 3 par kvar, vilket kan jämföras med toppåret 2003, då ca 30 par noterades. Även häckningsframgången var usel 2012 och kläckta rödspovsungar kunde bara bekräftas hos det ensamma paret vid Pulken (ett sent och sannolikt omhäckande par). Tofsvipan har under en längre tid uppvisat en generell tillbakagång i odlingslandskapet. Tillbakagången är dock inte så dra-

matisk som den vi ser i våtmarkerna längs nedre delarna av Helgeån. Här har tillbakagången under den senaste 20-årsperioden varit i samma storleksordning som för rödspoven, ca 75%. Det är lättare att förstå att rödspoven minskar, eftersom arten bara finns kvar med ett begränsat antal par, har minskande bestånd på Öland och Gotland och att vi i Sydsverige befinner oss i artens ytterkanter.

Rödbenan och storspoven är de vadararter som klarat sig bäst även om det skett en halvering sedan toppåret 1997.

Hammarsjöns strandängar utmärker sig

En fundering är om sommaröversvämningen 2007 slagit extra hårt på Hammarsjöns strandängar (Cronert 2007). Vi vet att vegetationen på stora ytor på Håslövs ängar dödades eller fick kraftigt försämrade vitalitet. Ett kraftigt gäsbete och ett kreatursbete, som först efterhand anpassats till den försämrade gräsproduktionen och konkurrensen från gässen, har sannolikt inneburit att hävden blivit alltför hård,

med försämrat skydd för bo och ungar och möjligen också sämre födotillgång. En studie utförd under 2012 av födotillgången på strandängarna vid Isternäset, Håslövs ängar och Pulken indikerar att framför allt våtorna på Isternäset och Håslövs ängar innehåller begränsat med vadarmat (Gunnarsson, Hessel och Ottvall, in press.).

Vi kan notera att rödspoven numera inte finns kvar på Hovby och Rinkaby ängar. Tofsvipan visar en extrem tillbakagång kring Hammarsjön. På Håslövs ängar fanns 110-120 par vid millennieskiftet. Tio år senare, under 2012, fanns bara 6 par kvar (dessutom med uselt häckningsresultat). På Rinkaby ängar är bilden densamma. Där har antalet par minskat från 20-40 under åren kring millennieskiftet till 1 par 2012.

Slutord

Strandängsfågelinventeringen 2012 visar samma dystra resultat som förra inventeringen 2009. Tillbakagången har i vissa fall varit ännu mer dramatisk och alarme-

foto: Hans Cronert

Hårt gäs- och nötkreaturssnaggad betesmark på Håslövs ängar.

rande den senaste treårsperioden, med mer än en halvering av rödspovs- och tofsvipebestånden. På flera av strandängsområdena var häckningsframgången usel, inte minst Håslövs ängar. På Isternäset inom Lillöområdet noterades många ungar av rödbena och tofsvipa, men frågan är hur många som uppnådde flygg ålder.

Om vi vill få tillbaka det myllrande fågellivet på våra strandängar i Vattenriket och på andra håll, krävs det krävs fördjupade studier av vadarnas häckningsförlopp för att se var nålsögonen finns. Det krävs också fullskaleförsök för att se vad gäss och predatorer bidrar med för att säkert veta och få tydligare signaler om vilka åtgärder som kan och måste göras. Det är min önskan och förhoppning att sådana studier och försök kommer till stånd innan det blir för sent att vända till den negativa trenden.

En av Vattenrikets numera fåtaliga rödspovar på södra Blackan, vid Lillö, våren 2012.

Tack

Ett stort tack till Nils Kjellén och Roine Strandberg som inventerat alla områdena.

Hans Cronert

*Naturvårdssamordnare, Kristianstads kommun/Länsstyrelsen i Skåne,
Biosfärområde Kristianstads Vattenrike, hans.cronert@kristianstad.se*

Referenser

Cronert, H. 2007. PM 2007-09-12. Sammanfattning av konsekvenserna av de översvämningar som drabbat strandängarna längs nedre Helgeån i Biosfärområde Kristianstads Vattenrike.

Cronert, H. 2010. Strandängsfåglar längs nedre Helgeån i Kristianstads Vattenrike 2009 – med jämförelser bakåt i tiden. *Anser* 2010:2, s 79-94.

Cronert, H. & Lindblad, T. 1992. Inventering av sex strandängar inom nedre Helgeåns våtmarksområde våren 1990. *Medd. nr 3 från Nedre Helgeåns Fågelstation. SPOVEN* 1992 nr 1 s 3-18.

Cronert, H och Lindblad, T. 1998. Häckande simänder och vadare på strandängarna i Kristianstads Vattenrike. Resultat från en inventering våren 1997. *Medd. nr 20 från Nedre Helgeåns Fågelstation, ANSER* 37:89-102.

Cronert, H. och Lindblad, T. 2004. Strandängsinventering längs nedre Helgeån i Kristianstads Vattenrike våren 2003. *ANSER* 2/04, s 65-78.

Gunnarsson, G., Hessel, R. och Ottvall, R. In press. Bristande födotillgång och torrare vårar på strandängarna i Kristianstads Vattenrike - möjliga orsaker till vadarnas tillbakagång?

Lundwall, U. (red). 2012. Slutrapport strandängsvadarseminarium i Kristianstad 14-15 april 2011. Studieförbundet.